

TÜRKİYE'DE AĞRIYA YÖNELİK REİKİ UYGULAMASI İLE İLGİLİ YAPILMIŞ HEMŞİRELİK TEZLERİNİN İNCELENMESİ

Hamide ŞİŞMAN^{1*}

¹Abdi Sütcü Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Çukurova Üniversitesi, 01330, Sarıcam, Adana, Türkiye

Özet: Bu sistematik derleme, Türkiye'de ağrı ile ilgili reiki uygulamalarını içeren lisansüstü hemşirelik tezlerini incelemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmaya veri toplamak için öncelikle literatür taranmış, ardından YÖK Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanı "ağrı" ve "reiki" anahtar kelimeleri ile taranmıştır. Tarama sonucunda 2000-2022 yılları arasında Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Anabilim Dalı'nda konu ile ilgili 8 tez belirlenmiştir. Araştırmada incelenen tezlerin tamamı dahil edilme kriterlerini karşılamıştır. Tüm tezler doktora düzeyinde olup, veriler kontrol ve deney grupları oluşturularak toplanmıştır. Reiki'nin ağrıya etkisini inceleyen ilgili ilk tezin 2012 yılında, huzurevinde yaşayan yaşlıların ağrısına reikin etkisinin incelendiği ikinci çalışma 2013 yılında yayınlandığı, diğer 6 tezin ise son beş yılda yapılmış olduğu tespit edilmiştir. Çalışmalar incelendiğinde; çalışmaların çoğunun (%37,5) postoperatif ağrı üzerinde reikin etkisini değerlendirmek amacıyla yapıldığı ve Türkiye'de reiki ile ilgili araştırmaların çoğunun hemşirelik araştırmalarında olduğu görülmüştür. Çalışmamızda incelenen deneysel araştırma desenli tüm tezlerin (n=8) sonuçları bütüncül olarak değerlendirildiğinde, tezlerin deneysel niteliğinin yüksek düzeyde kanıt sağladığı ve reiki'nin ağrıyı azaltmada etkili bir yöntem olduğu gösterilmiştir.

Anahtar kelimeler: Ağrı, Hemşirelik, Reiki

Investigation of Nursing Thesis Related To Reiki Application on Pain in Türkiye

Abstract: This systematic review was made in order to examine postgraduate nursing theses containing pain-related reiki practices in Türkiye. In order to collect data for the research, firstly, the literature was scanned, then the National Thesis Center Database of the Council of Higher Education was scanned with the keywords "pain" and "reiki". At the end of the screening, 8 theses related to the subject were determined in the Department of Nursing of the Institute of Health Sciences between the years 2000-2022. All of the theses examined in the study met the inclusion criteria. All thesis are at the doctorate level and data were collected by forming control and experimental groups. It was determined that the first thesis examining the effect of reiki on pain was published in 2012, the second study examining the effect of reiki on the pain of the elderly living in nursing homes was published in 2013, and the other 6 theses were made in the last five years. When the studies are examined; it was seen that most of the studies (37.5%) were conducted to evaluate the effect of reiki on postoperative pain, and most of the studies on reiki in Türkiye were in nursing studies. When the results of all the theses (n=8) with experimental research design examined in our study were evaluated holistically, it was shown that the experimental quality of the theses provided a high level of evidence and that reiki was an effective method in reducing pain.

Keywords: Pain, Nursing, Reiki

*Sorumlu yazar (Corresponding author): Abdi Sütcü Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Çukurova Üniversitesi, 01330, Sarıcam, Adana, Türkiye

E mail: hamide.sisman@hotmail.com (H. ŞİŞMAN)

Hamide ŞİŞMAN <https://orcid.org/0000-0001-6867-9054>

Gönderi: 27 Haziran 2022

Kabul: 12 Temmuz 2022

Yayınlanma: 01 Eylül 2022

Received: June 27, 2022

Accepted: July 12, 2022

Published: September 01, 2022

Cite as: Şişman H. 2022. Investigation of nursing thesis related to reiki application on pain in Türkiye. BSJ Health Sci, 5(3): 507-511.

1. Giriş

Uluslararası Ağrı Araştırmaları Derneği vücut tarafından birçok organın eşlik ettiği karmaşık ve subjektif bir olay olan ağrıyı "gerçek veya potansiyel doku hasarıyla ilişkili olan ya da olmayan, bireyin geçmiş tecrübeleriyle de ilişkili, hoş olmayan duysal ve algısal deneyim" şeklinde tanımlanmaktadır (IASP, 2021). Fiziksel bir nedene bağlı olarak ortaya çıkan ve bireylerin yaşamında duysal ve sosyal sorunlara neden olabilen ağrı her yaş ve cinsiyette karşılaşılabilen önemli bir durumdur (Özveren ve ark., 2018). Ağrının kontrol edilemediği durumlarda, atelektazi, hipoksemi, hipertansiyon, derin ventrombozu, taşikardi ve oksijen tüketiminde artış, mide ve bağırsak motilitesinde azalma, idrar retansiyonu, hiperglisemi,

enfeksiyona eğilim ve yara iyileşmesinde gecikme gibi komplikasyonlar görülmektedir (O'Donnell, 2018). Hoş olmayan ve bireye rahatsızlık veren ağrının doğru tanılanması ve kontrolünün yeterli düzeyde sağlanması etik bir sorumluluktur.

Yeterli düzeyde kontrolü sağlanmayan ağrı bireyi fiziksel, sosyal ve ruhsal yönden olumsuz etkilemekte ve yaşam kalitesini azaltmaktadır. Bu nedenle bireyin tedavi ve bakımından sorumlu sağlık profesyoneli optimal ağrı kontrolünü sağlayabilmek için ağrı algısını etkileyen faktörleri, ağrının kaynağını ve farklı ağrı türlerini bilmeli ve bireye özgü yaklaşım sergilemelidir (Şenyüz ve Koçaşlı, 2017). Non-farmakolojik yöntemler akut ve kronik ağrı yönetiminde ağrının giderilmesi, hastanın rahatlaması ve

ağrı kontrolünün sağlanmasında önemli bir yere sahiptir. Farmakolojik yöntemlere ek olarak uygulandıklarında analjeziklerin etkinliğini arttırdıkları bilinmekle birlikte, özellikle şiddetli ağrılarda tek başlarına etkin olamayabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Hemşireler holistik hasta bakımı çerçevesinde bireyi tüm yönleriyle ele alarak en uygun non-farmakolojik yöntemi hasta ile birlikte seçmeli ve uygulamalıdır (Karadağ, 2021). Üç bin altı yüz seksen beş (3685) katılımcı üzerinde yapılan 46 çalışmanın sistematik bir incelemesi sonucunda reikinin ağrıyı azalttığı bildirilmiştir (Behzadmehr ve ark., 2020).

Ağrı kontrolünde önemli rolü olan hemşirelerin non-farmakolojik yöntemleri klinik uygulamaya yansıtılabilmeleri için bu konuda bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. Bunun için bu konuda yürütülmüş tezlerin analiz edilmesi konunun önemi ve yaygınlığı hakkında bilgi verebilir, yöntemin uygulanabilirliğini, etkisini, incelenen yöntemle ilgili genel durumu ortaya koyabilir. Bu nedenlerle yola çıkılarak, bu çalışma ile ülkemizde hemşirelik alanında yapılmış lisansüstü tezlerde reiki uygulamasının ağrı üzerindeki etkisini belirlemek ve hemşirelik uygulamalarına kaynak sağlamak amaçlanmıştır.

2. Materyal ve Yöntem

Bu çalışmada sistematik derleme yöntemi kullanılmıştır. Sistematik derleme, herhangi bir alanda daha önceden yayımlanmış tüm araştırmaların taranıp, dâhil etme ve dışlama kriterleri konarak derlemeye alınacak araştırmaların belirlenmesi ve bu araştırmalarda yer alan bulguların sentez edilmesi esasına dayanan bir araştırma yöntemidir (Akers ve ark., 2009). 2000-2022 yılları arasında hemşirelikte ağrı yönetiminde reiki uygulamasının yapıldığı tezlere ilişkin verilerin toplanması amacıyla öncelikle literatür taraması yapılmış, daha sonra Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanı'na, "ağrı", "reiki" anahtar kelimeleri ile girilerek tarama yapılmıştır. Araştırma için belirlenen anahtar sözcüklerin taranması sonucu 2000-2022 yılları arasında Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Ana Bilim Dalında konu ile ilgili yapılmış 8 tez belirlenmiştir. Çalışmaya, incelenen tezlerin araştırmaya dâhil edilme ölçütlerini sağlayan 8 tez alınmıştır. Dâhil edilme ölçütlerinde müdahale, karşılaştırma grupları ve araştırma desenlerinde herhangi bir sınırlama yapılmaksızın, problem ve sonuçları bakımından sistematik derleme konusuna uyan tezler araştırmaya alınmıştır. Çalışmamız sistematik derleme olup, etik kurul raporu bulunmamaktadır. Tezler yüksek lisans ve doktora tezleri olarak ayrıldıktan sonra tarih sıralamasıyla incelenmiş, verilerin analizinde sayısal değerlendirmeler kullanılmıştır.

2.1. Dahil Edilme Ölçütleri

Araştırmaya dahil edilme ölçütleri;

- Türkiye Cumhuriyeti YÖK Yayın Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından 2000-2022 yılları süresince arşivlenen hemşirelik anabilim dallarında

yapılmış olan tezlerin,

- Başlığında ağrı, reiki kelimelerinin yer alması,
- Ağrı yönetiminde kullanılması,
- Lisansüstü tez çalışması olması,
- Hemşirelik ve/veya hemşirelik ana bilim dalları tarafından yapılmış olması ve tezin tam metnine ulaşılabilir olmasıdır.
- Araştırmaya dâhil edilmeme ölçütleri ise;
- Başlığında ağrı, reiki kelimelerinin geçmemesi veya geçmesine rağmen tek başına reiki grubunun olmaması
- Tezlerin farklı bilim dalları tarafından yazılmış olmasıdır.

2.2. Araştırmaların Dahil Edilme Süreçleri

Bu sistematik derlemede, 2000-2019 tarihleri arasında ağrı şiddetinin azaltılmasında reikin etkisinin incelendiği lisansüstü hemşirelik alanında yapılmış tezlerin bulguları yer almaktadır. Çalışmaların özellikleri, çalışmaların girişim yöntemleri, gereç ve yöntemlerde kullanılan sonuç ölçütleri ve sonuçları Tablo 1'de özetlenmiştir.

Tablo 1. Araştırma sorusunun oluşturulması ve anahtar kelimelerin belirlenmesi

PICOS	Araştırma terimi
Problem	Ağrı
Müdahale ve karşılaştırmalar	Katılımcıların ağrısı üzerindeki etkisini değerlendirmek için reiki uygulanan veya karşılaştırılan herhangi bir müdahale veya müdahale kombinasyonu
Sonuçlar	Reiki uygulamasının ağrı üzerinde etkisi olduğu ve reikin uygulama şekli/yöntemi dahil herhangi bir sonuç
Çalışma deseni	Ağrı üzerinde reiki uygulamasının etkisine ilişkin 2000-2020 yılları arasında yayımlanmış, lisansüstü, hemşirelik alanında yapılmış, deneysel, randomize kontrollü tezler, ön test-ve son test

3. Bulgular

Yapılan inceleme sonucunda, çalışmaya dâhil edilme kriterlerini sağlayan 8 adet tez değerlendirmeye alınmıştır. Tezlerin tamamının doktora düzeyinde yapıldığı görülmüştür. Reikin ağrıya etkisini inceleyen ilgili ilk tezin 2012 yılında yapıldığı, huzurevinde kalan yaşlıların ağrısına reikin etkisinin incelendiği ikinci tez (2013) dışında diğer tezlerin (n=6) son beş yılda yapılmış olduğu tespit edilmiştir (Tablo 2).

Çalışmaların %14,3'ünün (n=1) sezeryan ağrısına, %14,3'ünün (n=1) fibromiyalji ağrısına, %14,3'ünün (n=1) onkoloji hastalarının ağrısının azaltılmasında, %14,3'ünün (n=1) abdominal histerektomi geçiren kadınların ağrısına, %14,3'ünün (n=1) laporoskopik

kolesistektomi geçiren hastaların ağrısına, %14,3'ünün (n=1) dismenore ağrısına, %14,3'ünün (n=1) epizyotomi sonrası perineal ağrıya etkisini değerlendirmek amacıyla yapıldığı görülmüştür (Tablo 3).

Çalışmaların sonuçları incelendiğinde, farklı örneklem büyüklüklerinde ve farklı yaş grubundaki hastalarla yapılan deneysel tezlerin tamamında reikinin ağrı üzerine olumlu etkileri olduğu belirtilmiştir (Tablo 3).

Tablo 2. İncelenen tezlerin türlerine göre dağılımı

Tez Türü (Yükseklisans/Doktora)	n	%
Doktora	8	100
Yayınlanma Yılı		
2012	1	12,5
2013	1	12,5
2018	3	37,5
2019	2	25
2021	1	12,5
Araştırma Türü (Deneysel/Yarı Deneysel)		
Deneysel	8	100

Tablo 3. Sistematik analize dahil edilen tezler

Tez Türü/Yılı/Yazar	Amaç	Yöntem	Sonuç
Doktora, 2012, Sağkal T.	Sezaryen ameliyatı sonrası uygulanan reiki dokunma terapisi ağrı ve anksiyete üzerine etkisi	RKÇ* Deney=45 Kontrol=45	Sezaryen ameliyatı sonrası uygulanan Reiki dokunma terapisi ağrı, anksiyete ve solunum hızı değerlerini azaltmakta, ihtiyaç duyulan analjezik sayısını azaltmakta ve analjeziğe ihtiyaç duyulan süreyi uzattığı görüldü.
Doktora, 2013, Erdoğan Z.	Huzurevinde kalan yaşlılarda reikin ağrı, yaşam kalitesi ve depresyon üzerine etkisi	RKÇ* Reiki=30 Yalancı Reiki=30 Kontrol=30	Çalışma reiki alan yaşlı bireylerin ağrı, yaşam kalitesi ve depresyon durumlarının yalancı reiki ve kontrol grubuna göre düzeldiğini göstermiştir.
Doktora, 2018, Çınar, H.G.	Fibromiyalji tanısı ile ağrı polikliniğinde takip edilen hastalarda reiki dokunma terapisinin etkisi	RKÇ* Deney=25 Kontrol=25	Reiki uygulamasının Fibromiyaljili hastalarda ağrıyı azaltmaya, yaşam kalitesini arttırmaya, durumluk ve sürekli kaygı düzeylerini azaltmaya, kan basıncını, nabız ve solunumu düzenlemeye olumlu etkilerinin olabileceği saptandı.
Doktora, 2018, Büyükbayram Z.	Onkoloji hastalarında reiki ve yönlendirilmiş imgelem uygulamasının ağrı ve yorgunluk üzerine etkisi	RKÇ* Reiki=60 Yönlendirilmiş İmgelem=60 Kontrol=60	Onkoloji hastalarına uygulanan reiki ve yönlendirilmiş imgelem uygulamasının ağrı ve yorgunluğu azalttığı bulundu.
Doktora, 2018, Utli H.	Abdominal histerektomi ameliyatı geçiren kadınlarda reiki ve sırt masajının ağrı üzerine etkisi	RKÇ* Reiki=34 Sırt Masajı=34 Kontrol=34	Abdominal histerektomi ameliyatı geçiren kadınlarda reiki uygulaması sonrası ağrı düzeyinin azaldığı saptandı.
Doktora, 2019, Anuş Topdemir E.	Laparoskopik kolesistektomi sonrası akupresür ve reiki uygulamasının hastaların ağrı ve konfor düzeyine etkisi	RKÇ* Reiki: 44 Akupresür: 44 Kontrol grubu: 44	Laparoskopik kolesistektomi sonrası hastalara uygulanan reiki ve akupresürün ağrıyı azaltıp, konforu artırdığı görüldü
Doktora, 2019, Taş F.	Dismenoreli adölesanlarda reiki uygulamasının ağrı, yorgunluk ve yaşam kalitesine etkisi	RKÇ* Reiki=38 Kontrol=37	Reiki uygulamasının dismenoreli adölesanlarda ağrı ve yorgunluğa etkili olduğu ve yaşam kalitesi üzerine etkisinin olmadığı belirlendi.
Doktora, 2021, Aydemir H.	Reiki uygulamasının epizyotomi iyileşmesi ve perineal ağrı üzerine etkisi	RKÇ* Deney=40 Kontrol=46	Vajinal doğum yapmış lohusalara uygulanan Reikin ödeme üzerine etkisinden dolayı epizyotomi iyileşmesine olumlu etkisi olduğu ve perineal ağrıyı azalttığı belirlendi.

*= randomize kontrollü çalışma.

Tablo 3’de görüldüğü gibi doktora tezi olan ilk çalışma sezeryan ameliyatı geçiren kadınlar (n=90) ile gerçekleştirilmiştir (Sağkal, 2018). Bir diğer doktora tez çalışması Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi’nin Algoloji ünitesinde fibromiyalji tanısı olan (n=50) hastalarla yürütülmüştür (Gökdere Çınar, 2012). Büyükbayram (2018) tarafından yürütülen doktora tezinin örneklemini 180 onkoloji hastası oluşturmaktadır. Utli (2018) doktora tezinde abdomina lhisterektomi geçiren 102 hasta ile çalışmıştır. Anuş Topdemir’in (2019) tez örneklemini laparoskopik kolesistektomi geçiren 120 hasta oluşturmuştur. Aydemir (2019) ise tezinde 86 lohusa kadınla çalışmasını yapmıştır. Tezlerin çoğunluğu Hemşirelik Ana Bilim Dalı kapsamında (6) yürütülürken sadece 1 tanesi Ebelik Ana Bilim Dalı kapsamında yürütülmüştür. Tezlerin araştırma desenleri değerlendirildiğinde hepsinin (n=7) randomize kontrollü çalışma olduğu saptanmıştır (Tablo 2).

4. Tartışma

Ağrının giderilmesi her birey için temel bir hak olup (Akın, 2020), etkin ağrı yönetimi sağlık bakım ekibinin yasal ve etik sorumluluklarından biridir (Baş ve ark., 2016). Ağrının giderilmesinde kullanılan non-farmakolojik yöntemler tek başlarına veya farmakolojik yöntemlerle birlikte kullanıldığında ağrının azaltılmasında etkili olmaktadır. Farmakolojik olmayan yöntemlerin analjezik kullanım sıklığını azaltmaları, kolay uygulanabilir olmaları, yan etkilerinin az olması ve maliyetlerinin düşük olması gibi birçok avantajı bulunmaktadır (Karadağ, 2021). Bu yöntemlerden biri olan reiki, stresi azaltmak, sağlık ve iyilik halini arttırmak amacıyla evrensel enerjiyi kanalize etme tekniğidir ve bu enerji şifa terapisi olarak sınıflandırılır (Kurebayashi ve ark., 2016; Bondi ve ark., 2021).

Reikin vücutta kan-lenf dolaşımı ve parasempatik sistem aktivitesini artırması, immünoglobulin A seviyesini yükselmesi ve kortizol gibi stres hormonlarının salınmasını azaltarak gevşeme sağlaması bu sonuçları sağlamaktadır (Özcan ve ark., 2017). Araştırma kapsamına alınan tezlerde reikin postoperatif ağrı, dismenore ağrısı, kanser ağrısı, fibromiyalji ağrısı ve normal doğum esnasında uygulanan epizyotomiye bağlı perineal ağrı üzerinde etkili olduğu belirlenmiştir. Bunun yanı sıra ağrı ile ilişkili olarak hastanın anksiyete ve yorgunluk düzeylerini azalttığı, yara iyileşmesi, konfor ve yaşam kalitesi düzeylerini arttırdığı gösterilmiştir.

Cerrahi sonrası erken dönemde ve sonrasında ağrı yönetimi hemşirelerin önemli görevlerinden biridir. Kontrol edilemeyen ağrı, hastanın yatakta hareket etme veya hareketli olma yeteneğini etkileyerek cerrahi sonrası komplikasyonların gelişmesine neden olabilir (Janice ve Kerry, 2018). Çalışmada, tezlerin sezeryana bağlı postoperatif ağrıya (n=1), fibromiyalji ağrısına (n=1), kanser ağrısının azaltılmasında (n=1), abdominal histerektomi sonrası postoperatif ağrıya (n=1), laparoskopik kolesistektomi geçiren hastaların

postoperatif ağrısına (n=1) dismenore ağrısına (n=1) epizyotomi sonrası perineal ağrıya (n=1) etkisini değerlendirmek amacıyla yapıldığı görülmüştür. Çalışmaların büyük kısmı (n=3) reikin postoperatif gelişen akut ağrı üzerindeki etkisini değerlendirmek için yapılmıştır.

Deneysel çalışmalar esas olarak yeni bir ürün elde etmek, hastalıkların nedenini araştırıp tedavisine yönelik ilaç ve diğer uygulamaların etkinliğini ortaya koymak amacıyla yapılmaktadır (Okur, 2016). Bu desenlerden randomizasyonu içeren deneysel metodolojinin kullanılması ise bulguların kanıt düzeyini etkileyecektir (Akın ve Koçoğlu, 2017). Çalışmada, tezlerin araştırma desenine bakıldığında, tamamının deneysel araştırma deseninde yürütüldüğü görülmüştür. Araştırmada tezlerin çoğunun randomize olarak yürütülmesi, reikin etkinliğinin değerlendirilmesinde literatüre kanıt değeri yüksek bilgiler sağlamıştır. İncelenen tezler doğrultusunda reikin ağrı düzeyini azaltma konusunda etkili olduğu görülmüştür.

5. Sonuç

Reikin farklı hasta gruplarında ağrı üzerinde etkili non-farmakolojik yöntem olduğunu araştırmalara dayalı sonuçlar göstermektedir. Reikin en büyük avantajı; kolay uygulanması, herhangi bir yan etki ve maliyetinin olmaması, etkili ve güvenilir bir yöntem olmasıdır. Reiki ağrının giderilmesinde ya da şiddetinin azaltılmasında etkili olması analjezi kullanımını da azaltabileceğinden hem hastanın yaşam konforunu arttırmada hem de tedavi maliyetini azaltmada etkili olabilir. Bu yüzden hastanın ağrısının giderilmesinde önemli rol üstlenen hemşirelerin reiki ve diğer non-farmakolojik yöntemler hakkında bilgi sahibi olmaları ve uygulayıcı olarak bağımsız rollerini gerçekleştirmeleri önemlidir. Son yıllarda hemşirelik araştırmalarda kullanımı artan non-farmakolojik yöntemlerden biri olan reiki uygulamasının ele alındığı tezlerin sayısında artış olmakla birlikte, yeterli düzeyde değildir. Araştırma sonuçları göz önüne alındığında reiki konusunda yapılacak olan akademik çalışmaların sayısının artması ile diğer çalışmalar içinde yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

Katkı Oranı Beyanı

Tüm işlemler H.Ş. (100%) tarafından yapılmıştır; Konsept, Tasarım, Denetim, Veri toplama ve/veya işleme, Veri analizi ve/veya yorumlama, Kaynak taraması, Yazma, Eleştirel inceleme, Gönderim ve revizyon. Yazar, makalenin son halini incelemiş ve onaylamıştır.

Çatışma Beyanı

Yazar bu çalışmada hiçbir çıkar ilişkisi olmadığını beyan etmektedirler.

Etik Onay/Hasta Onamı

Araştırma sistematik değerlendirme tasarımına uygun yürütüldüğü için etik kurul izni alınmamıştır.

Değerlendirme kapsamına alınan araştırmalara makalede atıf yapılmıştır.

Finansal Durum

Bu çalışma sırasında, yapılan araştırma konusu ile ilgili doğrudan bağlantısı bulunan herhangi bir ilaç firmasından, tıbbi alet, gereç ve malzeme sağlayan ve/veya üreten bir firma veya herhangi bir ticari firmadan, çalışmanın değerlendirme sürecinde, çalışma ile ilgili verilecek kararı olumsuz etkileyebilecek maddi ve/veya manevi herhangi bir destek alınmamıştır.

Kaynaklar

- Akers J, Aguiar-Ibáñez R, Baba-Akbari A. 2009. Systematic reviews: CRD's guidance for undertaking reviews in healthcare. Centre for Reviews and Dissemination, University of York, York, UK.
- Akın B, Koçoğlu D. 2017. Randomized controlled trials. Hacettepe Üniv Hemş Fak Derg, 4(1): 73-92.
- Akın E. 2020. Klinik ağrı yönetiminde hemşirenin etik yükümlülüğü. Türkiye Klin J Med Ethics, 28(1): 128-133.
- Anuş Topdemir E. 2019. Laparoskopik kolesistektomi sonrası akupresür ve reiki uygulamasının hastaların ağrı ve konfor düzeyine etkisi. Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya, Türkiye, pp. 76.
- Aydemir H. 2019. Reiki uygulamasının epizyotomi iyileşmesi ve perineal ağrı üzerine etkisi. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir, Türkiye, pp. 128.
- Baş NG, Karatay G, Bozoğlu Ö, Mehmet A, Kunduracı E, Aybek H. 2016. Hemşirelerin ameliyat sonrası ağrıya ilişkin uygulamaları. Hacettepe Üniv Hemş Fak Derg, 3(2): 40-49.
- Behzadmehr R, Dastyar N, Moghadam MP, Abavisani M, Moradi M. 2020. Effect of complementary and alternative medicine interventions on cancer related pain among breast cancer patients: A systematic review. Compl Therap Medic, 49: 102318. DOI: 10.1016/j.ctim.2020.102318.
- Bondi A, Morgan T, Fowler SB. 2021. Effects of reiki on pain and anxiety in women hospitalized for obstetrical-and gynecological-related conditions. J Holistic Nurs, 39(1): 58-65.
- Büyükbayram Z. 2018. Onkoloji hastalarında reiki ve yönlendirilmiş imgelem uygulamasının ağrı ve yorgunluk üzerine etkisi. Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya, Türkiye, pp. 71.
- Gökdere Çınar H. 2012. Fibromiyalji tanısı ile ağrı polikliniğinde takip edilen hastalarda reiki dokunma terapisinin etkilerinin değerlendirilmesi. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir, Türkiye, pp. 140.
- IASP. 2021. Definition of Pain. International Association for the Study of Pain. URL: <http://www.iasp-pain.org/Taxonomy#Pain> (erişim tarihi: 06 Haziran 2022).
- Janice LH, Kerry HC. 2018. Brunner and Suddarth's Textbook of Medical Surgical Nursing. 14 th ed. Wolters Kluwer, China, pp. 225.
- Karadağ S. 2021. Ağrı tedavisinde kullanılan non-farmakolojik yöntemler. İçinde: Ağrı ve Kontrolü, Erden S. (Editör). 1.Baskı, Akademisyen Kitabevi, Ankara, Türkiye, pp. 97-106.
- Kurebayashi LFS, Turrini RNT, Souza TPBD, Takiguchi RS, Kuba G, Nagumo MT. 2016. Massagem e Reiki para redução de estresse e ansiedade: Ensaio Clínico Randomizado. Revista Latino-Americana de Enfermagem, 24: e2834.
- O'Donnell KF. 2018. Preoperative pain management education: An evidence-based practice project. J Peri Anesth Nurs, 33(6): 956-963.
- Okur H. 2016. Deneysel araştırma yöntemleri. Çocuk Cer Derg, 30(1): 7-11.
- Özcan YU, Atik D, Karatepe H, Erdogan Z, Albayrak CA. 2017. Reiki and diabetes. Acta Med, 1(2): 49-53. <https://doi.org/10.30565/medalanya.309468>.
- Özveren H, Faydalı S, Gülnar E, Dokuz HF. 2018. Hemşirelerin ağrı değerlendirmesine ilişkin tutum ve uygulamaları. Çağdaş Tıp Derg, 8(1): 60-66.
- Sağkal T. 2018. Sezaryen ameliyatı sonrası uygulanan reiki dokunma terapisinin ağrı ve anksiyete üzerine etkisi. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, pp. 189.
- Şenyüz KY, Koçşalı S. 2017. Cerrahi sonrası ağrıda multimodal analjezi ve hemşirelik yaklaşımı. Sağlık Akad Derg, 4(2): 90-95.
- Utli H. 2018. Abdominal histerektomi ameliyatı geçiren kadınlarda reiki ve sırt masajının ağrı üzerine etkisi. Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya, Türkiye, pp. 76.